

የሌሎችን ፈላጎት ፍለጋ

(ከፍል ስድስት እና የመጨረሻው)

የጌታቸው ኃይሌ መከራከሪያ

ፕሮፌሰር ጌታቸው ኃይሌ ዘርአ ያእቆብን በተመለከተ በቅርቡ ሁለት ጽሑፎችን አውጥተዋል። የመጀመሪያው በ2006 ዓ.ም. ባሳተሙት ሐተታ ዘዘርአ ያእቆብ በሚለው መጽሐፋቸው መግቢያ ላይ የሰጡት ትንታኔ ሲሆን ሁለተኛው ደግሞ በ2017 ባወጡት Ethiopian Studies in Honor of Amha Asfaw በተሰኘው መጽሐፍ ላይ ያቀረቡት ጥናት ነው።

ጌታቸው ኃይሌ ዘርአ ያእቆብ በካቶሊክ ሚስዮናውያን ተጽዕኖ ውስጥ የወደቀ፣ ፍልስፍናውንም በአብዛኛው ከእነርሱ የወሰደ ኢትዮጵያዊ ዳዊት ደጋሚ ደብተራ ነው የሚል ድምዳሜ ላይ ደርሰዋል። ለዚህ ድምዳሜ መድረሻ ያነሳቸው ነጥቦች አሉ። አንድ በአንድ እንያቸው።

1. ኡርቢኖ የሐተታ ደራሲ ከሆነ ለምን በግእዝ ይጽፈዋል? ምክንያቱም የጻፈው ለኢትዮጵያውያን ነው እንዳንል ሁለቱንም ቅጅዎች ወደ ፈረንሳይ ልኳቸዋል። በሐተታዎቹ ውስጥ ያሉት ሐሳቦች ደግሞ ለአውሮፓውያን አዲስ አይደሉም።
2. የቅጅ ቁጥር 234 በኡርቢኖ የእርማት ሥራ ተሠርቶበታል። ኡርቢኖ የራሱን ሥራ ለምን ያርመዋል?
3. ሐተታ ኢትዮጵያውን መዝሙረ ዳዊት በሚገባ በሚያውቅ ሰው የተዘጋጀ ነው። ጠባቂዎች ደጋሚ ደብተራ፣ መዝሙረ ዳዊት የዕለት የጸሎት መጽሐፍ ካልሆነ በዚህ መጠን አይጠቅሰውም። ይህ ደግሞ ዳዊትን በቃላቸው የሚይዙት የኢትዮጵያውያን ልማድ ነው።
4. ወለተ ጴጥሮስን እንዴት በበጎ ያነሳታል?
5. ኡርቢኖ ሊያርመው የተነሣው የዘመን አቆጣጠር
6. «ፋሲለደስ» እና «ወልደ ፋሲለደስ» በሚሉት ስሞች ላይ የሠራው ስሕተት
7. ሌሎች ዝርዝር ማስረጃዎች

ኡርቢኖ ጽሑፎቹን ደጋግሞ የማረም ጠባይ እንዳለው በቅርጣጣና ሌሊቶች የትርጉም ሥራው ላይ ታይቷል። ከማርች 1852 ጀምሮ የኢትዮጵያን ሊቃውንት ሊያስደስት የሚችል ቅጅ ለማውጣት የተለያዩ ቅጅዎችን አዘጋጅቷል። ኡርቢኖ አንዱን ቅጅ (215) የላከው ኢትዮጵያ ሆኖ ሲሆን ሌላኛውን (234) የላከው ግን ካይሮ ሆኖ ነው። ለምን? ኡርቢኖ ካይሮ የገባው ከኢትዮጵያ ተባርሮ ነው። አንደኛውን ቅጅ ለዲ. አባዲ የላከው ከዲ. አባዲ ገንዘብ ለማግኘትና የዕውቀቱን ልክ ለማሳየት ነው። ለዚህም ደብዳቤው ይነግረናል። ሌሎቹን ቅጅዎች ያዘጋጃቸው ግን ለኢትዮጵያውያን አገልግሎት ነበር። እንዲያውም ግን ከሀገር ሲባረር ይዘት ሄደ። በዚያውም ካይሮ ላይ የመመለስ ሐሳቡ የማይሳካ ሲመስለው ለዲ. አባዲ ላከለት። የዚህ ዓላማም ገንዘብ ማግኘት እንደሚሆን

መገመት ይቻላል። ሁለቱም ወደ አውሮፓ የተላኩት በተለያዩ ዓላማ ነው። የመጀመሪያው ለዲ. አባዲ አዳዲስ መዛግብት የማግኘት ፍላጎቱን ለማርካት፤ ሁለተኛው ደግሞ ካይሮ ላይ ተስፋ ሲቆርጥ የላካቸው ናቸው።

«ዘርአ ያእቆብ» ከዳዊት በላይ እንደማያውቅ ቀደም ብለን አይተናል። ይህ ግን ዘርአ ያእቆብ ተማርኩ ካለው የመጻሕፍት ትምህርትና ባልንጀሮቹ በዕውቀቱ የተነሣ ቀኑ-በኝኝ ከሚለው ገለጣው ጋር የሚጣረስ ነው። ዘርአ ያእቆብ ለምን በዚህ መጠን መሞሽት ፈለገ? ደግሞስ ያንን ያህል «የሚፈላሰፍ» ሰው እንዴት በዕውቀት ይህንን ያህል ደክመ? በውሸትስ ይህንን ያህል በረታ? እንፍራንዝስ ቁጭ ብሎ ምንድን ነው ሲያስተምር የነበረው? የማያውቀውን መጽሐፍ ነው ሲያስተምር የነበረው? እንደ እኔ ግምት እነዚያን የዳዊት መዝሙራት ያስገቡለት አብረውት የሠሩት ደባትር ናቸው። እርሱም በኋላ ጥቅሶቹን በኅዳግ ጨምሮባቸዋል።

ሐተታ ዘርአ ያእቆብ ውስጥ ወለተ ጴጥሮስ የተባለች ሴት ታሪክ አለ። ወለተ ጴጥሮስ የሁብቱ የመጀመሪያ ልጅ የወልደ ሚካኤል ሚስት ናት። ዘርአ ያእቆብ በደግነቷ ያነሣታል። ሁለተኛ ስሟ ፋንታዬ መሆኑን ይገልጣል። አንዱ የዓለም አንዱ የክርስትና ስም መሆኑ ነው። «ኡርቢኖ የሐተታ ደራሲ ቢሆን ኖሮ ወለተ ጴጥሮስን በበጎ አያነሣትም ነበር። ምክንያቱም ቅድስት ወለተ ጴጥሮስ የካቶሊክ ሚስቶናውያንን በመቃወም የተጋደለች ቅድስት ናትና» የሚል ነው የጌታቸው ኃይሌ አንዱ መከራከሪያ። ሐተታ ላይ ወለተ ጴጥሮስ የተሰኘችው ገጸ ባሕርይ ምንም እንኳን በበጎ የተሳለች ብትሆንም «ምንኩስናን እየተቸ ጋብቻን የሚያደንቀው» ዘርአ ያእቆብ ግን ወለተ ጴጥሮስን በምትታወቅበት ተጋድሎዋ ሳይሆን በጋብቻዋ እንድትታወቅ ነው የሳላት። ይህ ወለተ ጴጥሮስን ማክበር አይደለም። እንዲያውም ኡርቢኖ(ዘርአ ያእቆብ) የተጠቀማቸውን ስሞች እንድንገምት የሚያደርገን ጥቆማ አለው። ኡርቢኖ ለድርሰቱ የተጠቀማቸው ስሞች በአካባቢው ወይም በታሪክ አጋጣሚ የሚያውቃቸውን ስሞች ነው ማለት ነው። ወለተ ጴጥሮስን የተጠቀመው በታሪክ ስለሚያውቃት ነው።

«ወልዱ ፋሲለደስ» እና «ወልደ ፋሲለደስ»- በቁጥር 234 ላይ «ወነግሠ ወልዱ ፋሲለደስ» ሲል በቁጥር 215 ላይ ግን «ወነግሠ ወልደ ፋሲለደስ» ይላል። ይህም በፋሲል ዘመን የተጻፈውን መጽሐፍ የኋላው ሰው ሲያርም የተፈጠረ ነው ። ይላሉ ፕሮፌሰር ጌታቸው። ቁጥር 215 ኡርቢኖ አሻሽሎ ሊያወጣው የተዘጋጀ ቅጅ መሆኑን ቀድሞ ብለን አይተናል። የቤተ ልሔሙ ደብተራ ነው ታሪኩን ስለሚያቀው «ወነግሠ ወልዱ ፋሲለደስ - ልጁ ፋሲለደስም ነገሡ» ያለው፤ ኡርቢኖ አርሞ ሲመልሰው ግን «ወልደ ፋሲለደስ» አለው። በቁጥር 215 ይህን ያገኘውም ለዚህ ነው። በማኅደረ ማርያም የተጻፈው(መስከረም 7 ቀን 1778 ዓም.) የደጃዝማች ኃይሉ ታሪክ ነገሥት «ወነግሠ ወልዱ ፋሲለደስ» ነው የሚለው። አንደኛው ቅጅም በፈረንሳይ በቁጥር 143 ተመዝግቦ የሚገኝ ነው። ኢትዮጵያዊው ደብተራ አስተካክሎ የገለበጠውን ነው ኡርቢኖ ሲያርም «ወልደ ፋሲለደስ» ያለው።

በሐተታ ዘርአ ያእቆብ ቅጅ ቁ. 215 ላይ «አመ ፲፩ ለጥቅምት በዕለተ ሰኔይ እም ልደተ ክርስቶስ ፲፱፻፳፱ ወጧ» የሚል አለ። ዳ. ኡርቢኖ የቀዳው ነው ተብሎ በሚታመነው በቅጅ ቁ. 234 ላይ ጥቅምት 10 ቀን ይላል። መጀመሪያ ሰኞን ወደ ማክሰኞ ሊለወጥ እንዳሰበ እርማቱ ያሳያል፤ በኋላ ሰኞን በቦታው መልሶ ጥቅምት 11ን ጥቅምት 10 አድርጎታል። ለምን? ኡርቢኖ በነበረበት ዘመን ጥቅምት 11ና ሰኞ ሊገጣጠሙ አልቻሉም። ድርሰቱ በተጻፈበት በ1631 ግን ጥቅምት 11 ቀን ሰኞ ነበር የዋለው። ይህም ድርሰቱ የተጻፈው ከኡርቢኖ ዘመን በፊት 200 ዓመት ቀድሞ መሆኑን ያሳያል። ወርቄና ኡርቢኖም የተለያዩ መሆናቸውን ያመለክታል» ይላሉ ጌታቸው ኃይሌ።

በዘርአ ያእቆብ ድርሰት ውስጥ ሰባት ቦታዎች ላይ ዘመናት ተገልጠዋል።

ሀ. የተወለደበት 1592

ለ. ልጁን የወለደበት፡- ሰኞ ጥቅምት 11 ቀን 1631

ሐ. ከሦስት ዓመት በኋላ አቡነ እፎንስ ወደ ሀገሩ ሄደ (1626/7 ዓም)

መ. በ1635 ረሃብ ሆነ

ሠ. ከአንድ ዓመት በኋላ ሀብቱ ሞተ(ምናልባት በ1636)

ረ. ፋሲለደስ ሞቶ ዮሐንስ ሲነግሥ ወርቁ 68 ዓመት ሲሞላው ተጻፈ። (ዮሐንስ1ኛ የነገሠው በ1660) ነው።

ዘርአ ያእቆብ ዘመንን የጻፈው በሦስት መንገድ ነው።

1. ቀንና ዓመቱን በመግለጥ
2. ዓመቱን ብቻ በመግለጥ
3. ዓመቱን ባለመግለጥ።

ቀኑንና ዘመኑን የገለጠው አንድ ቦታ ብቻ ሲሆን ልጁ የተወለደበትን ቀን ሲጠቅስ ነው። በዘርአ ያእቆብ ሕይወት ውስጥ የልጁን ያህል ቦታ የሚኖራቸው ሦስት ክስተቶችን እናንሣ

1. በጣም የሚወደውና ያስጠጋው የእንፍራንዝ ሰው ሀብቱ የሞተበት
2. በትምህርቱ የተማረከበት ካቶሊካዊው አልፎንዙ ሜንዴዝ የተባረረበትና
3. ራሱ ዘርአ ያእቆብ ያረፈበት።

ዘርአ ያእቆብ ሀብቱን በጣም እንደሚወደውና እንደሚተማመንበት በሐተታው ላይ አስፍሯል። የዚህን ሰው ዘመነ ዕረፍት ግን «ከአንድ ዓመት በኋላ ሀብቱ ሞተ» ብሎ ብቻ ያልፈለገ። ዘመኑን እንኳን አላሠፈረውም። አልፎንዙ ሜንዴዝ የሄደበትንም ዘመን ከሦስት ዓመት በኋላ አቡነ እፎንስ ወደ ሀገሩ ሄደ ይላል። ዘመኑን ለምንድን ነው በግልጽ መግለጽ ያልፈለገው? ሜንዴዝ የተባረረው በ1626 ዓም ነው። የዘርአ ያእቆብ አገላለጥ ግን ያምታታል። በርግጥ ሦስት ዓመት የሚለው ሱስንዮስ ከሞተበት ዘመን ቆጥሮ መሆን አለበት። ነገር ግን በመካከል ልጁ የተወለደበት ዘመን 1631 ስለተጠቀሰ ያምታታል። በዘመኑ የነበረ ሰው ከሆነ እንዴት በዝርዝር መግለጥ አልፈለገም?

ከሁሉ የሚገርመው ደግሞ ወልደ ሕይወት የዘርአ ያእቆብ ደቀ መዝሙር ሆኖ ሳለ (ይህ ታላቅ ፈላስፋ) ያረፈበትን ቀንና ዘመን አለመግለጡ ነው። ዘርአ ያእቆብ የተወለደበትን ዘመን ጠቅሷል። እንደ ልጁ ወሩንና ቀኑን ባይነግረንም። ደቀ መዝሙሩ ወልደ ሕይወት ግን ያረፈበትን ዘመኑንም፣ ቀኑንም ዕለቱንም አይነግረንም። ዘመኑን የምናውቀው ከተወለደበት ዘመን ያረፈበትን እድሜ 68 ዓመት ጨምረን ነው።

ኡርቢኖ(ዘርአ ያእቆብ) ትዳርና ልጅ መውለድን በጽኑ የሚከራከርለት ጉዳይ ነው። በካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ካህናት አያገቡም። ኡርቢኖ ከዚህ አፈንግጦ ጎጆ ቀልሶ ጋይንት ውስጥ ይኖር ነበር። ትዳርና ልጅም ነበረው። ለዚህ ነው ከሁሉም ዘመናት ይልቅ ልጅ የወለደበትን ዘመን የጠቀሰው። እዚህ ላይ

ዋናው ጥያቄ ለምን በኋላ ሊያርመው ፈለገ? የሚለው ነው። ለኡርቢኖ ታሪኩን የጻፉት ደባትር ከቀድሞ የታሪክ መዝገብ የአንዱን የልደት ቀን እንዲስማማ አድርገው መርጠውለታል። የልጁን የትውልድ ቀን እርሱ ሳይሰጣቸው አይቀርም፤ ያንን ከባሕረ ሐሳቡ ጋር ያስማሙት ግን የቤተ ልሔምና ደብረ ታቦር አካባቢ ልውጥ ደባትር ናቸው። ከሁሉም በላይ የልጁን ልደት በዝርዝር ሊጽፈው መፈለጉም ከኡርቢኖ ሐሳብ ጋር የሚሄድ ነው። ጋብቻና ልጅ መውለድን አጥብቆ ይፈልግ ነበርና። ደባትሩ ባሕረ ሐሳቡን ስለሚያውቁት አልተሳሳቱም። እርሱ ግን የባሕረ ሐሳብ ዕውቀቱ ስለሌለው ሊያርመው ፈልጎ ነበር። ዛሬ በፓሪስ ቤተ መጻሕፍት የሚገኙትን ኡርቢኖ የሰበሰባቸውን መጻሕፍት ስናይ የባሕረ ሐሳብን ነገር የሚያስረዱ ነገሮችን አናገኝም። የሌሎችን ቀናት ግን ደባትሩ ከሚያውቋቸው መዛግብት እያመሳከሩ ሞልተዋቸዋል።

በነገራችን ላይ ኡርቢኖ ድርሰቱን ካገኘበት ዘመን በኋላ በድርሰቱ ላይ የነበሩትን ለውጦች ስንመለከት ድርሰቱ ሲሻሻል እንደኖረ ያሳየናል። ሁለቱ ቅጅዎች(215 እና 234) ቅጅዎች ሳይሆኑ ዓይነቶች (Versions) ናቸው።

1. በመስከረም 1852 በኢትዮጵያ ያልተለመደ ዓይነት መጽሐፍ ማግኘቱን ለአንቶኒዮ ዲ. አባዲ ገለጠ። ያገኘውም ከአንድ የዋድላ ደብተራ መሆኑንና ስሙንም «ሐተታ ያዕቆብ» ወይም መጽሐፈ ያዕቆብ ልንለው እንችላለን። ሲል ገለጠ።
2. በየካቲት 1853 መጽሐፉ በእጁ መግባቱን ገለጠ። መጽሐፉንም ተርጉሞታል። ይህንንም እርሱ ራሱ በእጁ ገልብጦታል። ይህም ቅጅ ቁጥር 234
3. ኡርቢኖ ሐተታ ዘርአ ያእቆብን በብራና ተጽፎ ማግኘቱን ይገልጣል። ይህም ቅጅ ቁጥር 215 ነው።

ኡርቢኖ የላካቸው ሁለቱ ቅጅዎች አንዱ ከደብረ ታቦር (234) አንደኛው ደግሞ ከካይሮ(215) የተላኩ ናቸው። በቅጅዎቹ ላይ በሂደት ሁለት ዓይነት ሥራ እንደተሠራባቸው የእጅ ጽሑፎቹ ያሳያሉ። የመጀመሪያው የተሻለ ቅጅ ለማግኘት የተሠራው የማሻሻያ ሥራ ሲሆን ሁለተኛው ደግሞ ለፕሮፓጋንዳ ዓላማ እንዲውል የተሠራው ማሻሻያ ነው። ሁለቱን ተራ በተራ እንያቸው። በሐተታ ዘርአ ያእቆብ በክፍል 7 ሁለቱ ቅጅዎች መካከል ያለውን ልዩነት እንመልከት። በዚህ ረገድ የምጠቅሰው አናይስ ወይን(Anais Wion) ያቀረበችውን ነው¹።

234 ክፍል 7	215 ክፍል 7
1. ወሐለይኩ፡ወእቤ፡በይነ፡ምንት፡እግዚአብሔር፡ የኅድግ፡ሰብአ፡ሐሳውያነ፡ያስሕትዎሙ፡ለሕዝቡ ዚአሁ² በሰመ፡ ዚአሁ፡	ወሐለይኩ፡ወዕቤ፡በይነ፡ምንት፡እግዚአብሔር፡የኃድግ፡ ሰብአ፡ሐሳውያነ፡ያስሕትዎሙ፡ለሕዝቡ፡ዚአሁ

¹ Anais Wion, *L'histoire d'un vrai faux traité philosophique (Ḥatatā Zar'a Yā'eqob et Ḥatatā Walda Ḥeywat). Épisode 2: Le temps de la démystification et la traversée du désert (de 1916 aux années 1950)*. November 2013.
² ዚአሁ፡- በመጽሐፉ ላይ ከላይና ከታች ሠረዝ አለው።

<p>2. እግዚአብሔር፡ወሀቦሙ፡ለኩሉ፡ለለጆጆልቡና፡ከመ፡ ያእምሩ፡ጽድቅ፡ወሐሰተ፡ወጸገዎሙ፡ኅርየተ፡ በዘየኃርዩ፡ጽድቅ፡አው፡ሐሰተ፡በከመ፡ፈቀዱ፡</p>	<p>እግዚአብሔር፡ወሀቦሙ፡ለኩሉ፡ለለጆጆልቡና፡ከመ፡ ያእምሩ፡ጽድቅ፡ወሐሰተ፡ወጸገዎሙ፡ኅርየተ፡በዘየኅርዩ፡ ጽድቅ፡አው፡ሐሰተ፡በከመ፡ፈቀዱ፡፡</p>
<p>3. ወለእመ፡ንፈቅድ፡ጽድቅ፡ንሕሥሣ፡በልቡና፡ ዘወሀበነ፡<u>ፈጣሪ፡፡ከመ፡ቦቱ፡ንርእይ፡ጥበቡ፡</u>ዘኮነ፡ለነ፡ <u>መፍትወ፡</u> ውስተ፡ኩሉ፡ መፍቅዳተ፡ ፍጥረት</p>	<p>ወለእመ፡ንፈቅድ፡ጽድቅ፡ንሕሥሣ፡በልቡና፡ዘወሀበነ፡ <u>እግዚአብሔር፡</u>ከመ፡ንርእይ፡ቦቱ፡ዘኮነ፡ለነ፡መፍትወ፡ ውስተ፡ኩሉ፡ መፍቅዳተ፡ፍጥረት፡፡</p>
<p>4. <u>ወአኩ፡ዘንረከባ፡ለጽድቅ፡</u>በትምህርተ፡ሰብእ፡ እስመ፡ ኩሉ፡ሰብእ፡ሐሳዊ፡ውእቱ፡</p>	<p><u>ወለጽድቅ፡ኢንረከባ፡በትምህርተ፡</u>ሰብእ፡እስመ፡ኩሉ፡ ሰብእ፡ሐሳዊ፡ውእቱ፡</p>
<p>5. ወለእመሰ፡ኢንፈቅዱ፡ለጽድቅ፡ኢይትኃጎል፡ በእንተ፡ ዝንቱ፡ሥርዓተ፡ፈጣሪ፡ወኢሕግ፡ጠባይዓዊ፡ ዘፍጥረት፡እንበለ፡ንሕነ፡ዘንትኃጎል፡ በስሕተትነ፡</p>	<p>ወለእመሰ፡<u>ናበድራ፡ለሐሰት፡እምጽድቅ፡</u>ኢይትኃጎል፡ በእንተ፡ዝንቱ፡ሥርዓተ፡ፈጣሪ፡ወኢሕግ፡ጠባይዓዊ፡ <u>ዘተሠርዓተ፡ለኩሉ፡ፍጥረት፡</u>እንበለ፡ንሕነ፡ዘንትኃጎል፡ በስሕተትነ፡</p>
<p>6. እግዚአብሔርሰ፡የዓቅብ፡ ዓለመ፡ በሥርዓቱ ዘሠርዓ፡ ወዘሰብእ፡ኢይክሉ፡አማሰኖቶ፡እስመ፡እለ፡የአምኑ፡ ከመ፡መንኮስና፡ይኔይስ፡እምአውስቦ፡እሙንቱኒ፡ ይሰሐቡ፡<u>እምኃይለ፡ፍጥረት፡</u> ኅበ፡ አውስቦ</p>	<p><u>እግዚአብሔርሰ፡የዓቅብ፡</u>ዓለመ፡በሥርዓቱ፡ዘሠርዓ፡ ወዘሰብእ፡ኢይክሉ፡አማሰኖቶ፡እስመ፡<u>ሥርዓተ፡</u> <u>እግዚአብሔር፡ይጸንዕ፡እምሥርዓተ፡ሰብእ፡</u>ወበእንተዝ፡ እለ፡የአምኑ፡ከመ፡ምንኮስና፡ይኔይስ፡እምአውስቦ፡ እሙንቱኒ፡ይሰሐቡ፡እም <u>ጽንዑ፡ለሥርዓተ፡ፍጣሪ፡</u>ኅበ፡ አውስቦ፡፡</p>
<p>7. ወእለ፡የአምኑ፡ከመ፡ጸም፡ያጸድቅ፡ነፍሰ፡እሙንቱኒ፡ ይበልዑ፡<u>አሙ፡</u>ይእኅዘሙ፡ረሐብ፡ወእለ፡የአምኑ፡ ከመ፡ዘየኃድግ፡ንዋዮ፡ይከውን፡ፍጹመ፡እሙንቱኒ፡ እምበቀኔት፡ዘይትረከብ፡በንዋይ፡ይሰሐቡ፡ኅበ፡ ኃሢሠ፡ንዋይ፡ወእምድኅረ፡ኅደግዎ፡የሐሥሥዎ፡ ካዕበ፡በከመ፡ይገብሩ፡በዙኃን፡እመነኮሳተ፡ብሔርነ</p>	<p>ወእለ፡የአምኑ፡ከመ፡ጸም፡ያጸድቅ፡ነፍሰ፡እሙንቱኒ፡ ይበልዑ፡<u>ከሙ፡</u>ይእኅዘሙ፡ረኅብ፡ወእለ፡የአምኑ፡ከመ፡ ዘየኃድግ፡ንዋዮ፡ይከውን፡ፍጹመ፡እሙንቱኒ፡ እምበቀኔት፡ዘይትረከብ፡በንዋይ፡ይሰሐቡ፡ኅበ፡ኅሢሠ፡ ንዋይ፡ወእምድኅረ፡ኅደግዎ፡የሐሥሥዎ፡ካዕበ፡በከመ፡ ይገብሩ፡በዙኃን፡እመነኮሳተ፡ብሔርነ፡፡</p>
<p>8. ወከመዝ፡ኩሎሙ፡ሐሳውያን፡ይፈቅዱ፡ይንሰትዎ፡ ለሥርዓተ፡ፍጥረት፡ወባሕቱ፡ኢይክሉ፡እንበለ፡ ያርእዩ፡ሐሰቶሙ፡ድኩመ፡</p>	<p>ወከመዝ፡ኩሎሙ፡ሐሳውያን፡ይፈቅዱ፡ይንሰትዎ፡ ለሥርዓተ፡ፍጥረት፡ወባሕቱ፡ኢይክሉ፡እንበለ፡ያርእዩ፡ ሐሰቶሙ፡ድኩመ፡፡</p>
<p>9. ፈጣሪሰ፡ይስሕቆሙ፡ወእግዚአብሔር፡ይሣለቅ፡ ላዕሌሆሙ፡፡እስመ፡የአምር፡እግዚአብሔር፡ገቢረ፡</p>	<p>ፈጣሪሰ፡ይስሕቆሙ፡ወእግዚአብሔር፡<u>ፍጥረት፡</u>ይሣለቅ፡ ላዕሌሆሙ፡፡እስመ፡የአምር፡እግዚአብሔር፡ገቢረ፡ፍትሕ፡</p>

ፍትሕ፡ወበግብረ፡እደዊሁ፡ተሠግረ፡ኃጥእ።	ወበግብረ፡እደዊሁ፡ተሠግረ፡ ኃጥእ።
10. ወበእንተዝ፡መነኮስ፡ዘያነውር፡ሥርዓተ፡አውስቦ፡ ይሠገር፡በዝሙት፡ወበካልእ፡አበሳ፡ሥጋሁ፡በእኩይ፡ ሕማም።	ወበእንተዝ፡መነኮስ፡ዘያነውር፡ሥርዓተ፡አውስቦ፡ይሠገር፡ በዝሙት።ወበካልእ፡አበሳ፡ሥጋሁ፡ <u>በዘኢኮነ፡ፍጥረቱ፡</u> ወበእኩይ፡ ሕማም።
11. ወእለ፡ይሜንኑ፡ንዋዮሙ፡ይከውኑ፡መድልዋነ፡በኅበ፡ ነገሥት፡ወአብዕልት፡ከመ፡ይርከቡ፡ንዋዮ።	ወእለ፡ይሜንኑ፡ንዋዮሙ፡ይከውኑ፡መድልዋነ፡በኅበ፡ ነገሥት፡ወአብዕልት፡ከመ፡ይርከቡ፡ንዋዮ። .
12. ወእለ፡የኃድጉ፡አዝማዲሆሙ፡በእንተ፡ እግዚአብሔር፡ብሂሎሙ፡የኃጥኡ፡ረዳኤ፡አመ፡ <u>መንዳቤሆሙ፡</u> ወርስዖሙ፡ወይበጽሑ፡ኅበ፡ሐሜት፡ ወፅርፈት፡ላዕለ፡እግዚአብሔር፡ወላዕለ፡ ሰብእ።	ወእለ፡የኃድጉ፡አዝማዲሆሙ፡በእንተ፡እግዚአብሔር፡ ብሂሎሙ፡የኃጥኡ፡ረዳኤ፡አመ፡ <u>መንዳቤሆሙ፡</u> ወርስዖሙ፡ ወይበጽሑ፡ኅበ፡ሐሜት፡ወፅርፈት፡ላዕለ፡እግዚአብሔር፡ ወላዕለ፡ ሰብእ።
13. ወከመዝ፡ከሎሙ፡እለ፡ይነሥቱ፡ሥርዓተ፡ፈጣሪ፡ ይሠገሩ፡በግብረ፡ እደዊሁ።	ወከመዝ፡ከሎሙ፡እለ፡ይነሥቱ፡ሥርዓተ፡ፈጣሪ፡ ይሠገሩ፡ በግብረ፡ እደዊሁ። .
14. ወዳዲ፡የኃድግ፡እግዚአብሔር፡ስሕተተ፡ወእኮየ፡ ማዕከለ፡ሰብእ፡እስመ፡ነፍሳቲነ፡ሀለዋ፡ውስተ፡ ዝንቱ፡ዓለም፡ከመ፡ውስተ፡ብሔረ፡ፈቲን፡ በዘይት <u>መከሩ</u> ፡ቦቱ፡ኅሩያነ፡እግዚአብሔር፡በከመ፡ ይቧ፡ጠቢብ፡ሰሎሞን፡እስመ፡እግዚአብሔር፡ አምከሮሙ፡ለጻድቃን፡ወረከበሙ፡ድልዋነ፡ሎቱ፡ ከመ፡ወርቅ፡ዘይት፡ፈተን፡በምንሐብ፡አምከሮሙ፡ ወከመ፡ጽንሐሕ፡ውኩፍ፡ተወክፎሙ።	ወዳዲ፡የኃድግ፡እግዚአብሔር፡ስሕተተ፡ወእኮየ፡ማዕከለ፡ ሰብእ፡እስመ፡ነፍሳቲነ፡ሀለዋ፡ውስተ፡ዝንቱ፡ዓለም፡ከመ፡ ውስተ፡ብሔረ፡ፈቲን፡በዘይት <u>መከሩ</u> ፡ቦቱ፡ኅሩያነ፡ እግዚአብሔር፡በከመ፡ይቧ፡ጠቢብ፡ሰሎሞን፡እስመ፡ እግዚአብሔር፡አምከሮሙ፡ለጻድቃን፡ወረከበሙ፡ድልዋነ፡ ሎቱ፡ <u>ወከመ</u> ፡ወርቅ፡ዘይት፡ፈተን፡በምንሐብ፡አምከሮሙ፡ ወከመ፡ጽንሐሕ፡ ውኩፍ፡ተወክፎሙ።
15. ወእምድኅረ፡ሞትነሰ፡አመ፡ንገብእ፡ኅበ፡ፈጣሪነ፡ ንሬኢ፡ከመ፡እግዚአብሔር፡ሠርዓ፡ከሎ፡በጽድቅ፡ ወበዓቢይ፡ጥበብ፡ <u>ወከመ</u> ፡ከሎ፡ፍኖተ፡ <u>እግዚአብሔር፡ሣህል፡ወጽድቅ።</u>	ወእምድኅረ፡ሞትነሰ፡አመ፡ንገብእ፡ኅበ፡ፈጣሪነ፡ንሬኢ፡ <u>ከመ</u> ፡እግዚአብሔር፡ሠርዓ፡ከሎ፡በጽድቅ፡ወበዓቢይ፡ ጥበብ፡ወከሎ፡ፍኖቱ፡ጽድቅ፡ወርትዕ።
16. ወከመሰ፡ነፍስነ፡ተሐዩ፡እምድኅረ፡ሞትነ፡ ይተዓወቅ፡እስመ፡በዝንቱ፡ዓለም፡ኢይትፈጻም፡ ፍትወትነ፡ወእለ፡በሙ፡ይፈቅዱ፡ይወስኩ፡ዓዲ፡ ለዘበሙ፡ወእመኒ፡አጥረየ፡ብእሲ፡ከሎ፡ዘሀሎ፡ ውስተ፡ዓለም፡ኢይጸግብ፡ወይፈቱ፡ዓዲ።	ወከመሰ፡ነፍስነ፡ተሐዩ፡እምድኅረ፡ሞተ፡ <u>ሥጋኑ</u> ይትዓወቅ፡ እስመ፡በዝንቱ፡ዓለም፡ኢይትፈጻም፡ፍትወትነ፡ወእለ፡ አልበሙ፡የኅሥሡ፡ወእለ፡በሙ፡ይፈቅዱ፡ይወስኩ፡ዓዲ፡ ለዘበሙ፡ወ <u>እመኒ</u> ፡አጥረየ፡ብእሲ፡ከሎ፡ዘሀሎ፡ውስተ፡ ዓለም፡ኢይጸግብ፡ወዓዲ፡ይፈቱ።

<p>17. ወዝንቱ፡ጠባይዓ፡ፍጥረት፡<u>ያጤይቅ</u>፡ይኤምር፡ ከመ፡ኢተፈጠር፡ለንብረተ፡ዝ፡ዓለም፡ባሕቲቱ፡አላ፡ ለዘይመጽእ፡ንብረት፡በዘ፡<u>ነፍሳት፡እለ፡ፈጸማ፡ፈቃድ፡</u> ፈጣሪሆን፡ይጸግባ፡ፍጹመ፡ወኢይፈትዋ፡እንከ፡ ካልእ፡ነገረ</p>	<p>ወዝንቱ፡ጠባይዓ፡ፍጥረት፡ይኤምር፡ከመ፡ኢተፈጠር፡ ለንብረተ፡ዝ፡ዓለም፡ባሕቲቱ፡አላ፡ወለዘይመጽእ፡ንብረት፡ ወበህየ፡<u>ነፍሳት፡እለ፡ፈጸማ፡ፈቃድ፡ፈጣሪሆን፡ይጸግባ፡</u> ፍጹመ፡ወኢይፈትዋ፡እንከ፡ካልእ፡ነገረ</p>
<p>18. <u>እስመ</u>፡እንበለዝ፡ፍጥረተ፡ሰብእ፡እምኮነ፡ንቱገ፡ ወእምኢረከበ፡ኩሎ፡ዘይትፈቀድ፡ሎቱ።</p>	<p><u>ወእንበለዝ፡ፍጥረተ፡ሰብእ፡እምኮነ፡ንቱገ፡ወእምኢረከበ፡</u> ኩሎ፡ዘይትፈቀድ፡ሎቱ።</p>
<p>19. ወዓዲ፡ነፍስ፡ትክል፡ተሐሊ፡<u>አምላክ</u>፡ወትርአዮ፡ ለአምላክ፡በሕሊናሃ።<u>ወትክል፡ተሐሊ፡ነቢረ፡</u> ለዓለም።</p>	<p>ወዓዲ፡ነፍስ፡ትክል፡ተሐሊ፡<u>እግዚአብሔርሃ</u>፡ወትርአዮ፡ በሕሊናሃ።<u>ወዓዲ፡ትክል፡ተሐሊ፡ነቢረ፡ለዓለም።</u></p>
<p>20. ወእግዚአብሔር፡ኢወሀባ፡በከንቱ፡ተሐሊ፡ዘንተ፡ <u>አለ</u>፡በከመ፡ወሀባ፡ተሐሊ፡ወሀባሂ፡ ወትርከቦ።</p>	<p>ወእግዚአብሔር፡ኢወሀባ፡በከንቱ፡ተሐሊ፡ዘንተ፡<u>ዳዕመ፡</u> በከመ፡ወሀባ፡ተሐሊ፡ወሀባሂ፡ ወትርከቦ።</p>
<p>21. ወዓዲ፡በዝ፡ዓለም፡ኢይትፈጸም፡ኩሎ፡ጽድቅ፡ ወሰብእ፡እኩዮን፡ይጸግቡ፡እምሠናያተዝ፡ዓለም፡ ወየዋሃን፡ይርሕቡ፡ቦእኩይ፡ዘይትፈላሕ፡ወቦ፡ሠናይ፡ ዘይቴክዝ፡</p>	<p>ወዓዲ፡በዝ፡ዓለም፡ኢይትፈጸም፡ኩሎ፡ጽድቅ፡ወሰብእ፡ እኩዮን፡ይጸግቡ፡እምሠናያተዝ፡ዓለም፡ወየዋሃን፡ ይርሕቡ።<u>ቦእኩይ፡ዘትፈላሕ፡ወቦሠናይ፡ዘይቴክዝ፡</u> <u>ቦዓማ፡ዘይትፈጸም፡ወቦ፡ጽድቅ፡ ዘይበኪ።</u></p>
<p>22. ወበእንተዝ፡ይትፈቀድ፡እምድኅረ፡ሞትነ፡ካልእ፡ ንብረት፡ወካልእ፡ጽድቅ፡ፍጹም፡ዘይፈድዮ፡ለኩሎ፡ በከመ፡ምግባሩ።<u>ወየአስዮሙ፡ለእለ፡ፈጸሙ፡ፈቃድ፡</u> ፈጣሪ፡ዘተከሥተ፡ሎሙ፡በልቡናሆሙ፡<u>ወበሕገ፡</u> <u>ፍጥረት፡</u></p>	<p>ወበእንተዝ፡ይትፈቀድ፡እምድኅረ፡ሞትነ፡ካልዕ፡ንብረት፡ ወካልዕ፡ጽድቅ፡ፍጹም፡ዘይፈድዮ፡ለኩሎ፡በከመ፡ ምግባሩ።<u>ወየአሥዮሙ፡ለእለ፡ፈጸሙ፡ፈቃድ፡ፈጣሪ፡</u> ዘተከሥተ፡ሎሙ፡<u>ቦብርሃኑ፡ልቡናሆሙ። ወለእለ፡ዓቀቡ፡</u> <u>ሕገ፡ጠባይዓዌ፡ ዘፍጥረቶሙ።</u></p>
<p>23. ወሕገ፡ፍጥረትስ፡<u>ጥይቅ፡ይእቲ</u>፡እስመ፡ልቡናነ፡ ይነግረነ፡ክሡተ፡ለእመ፡ነሐትታ።<u>ወባሕቱ፡ሰብእ፡</u> ኢይፈቀዱ፡ይሕትቱ፡<u>ወያቢደሩ</u>፡ይእመኑ፡በቃለ፡ ሰብእ፡እምይሕሥሡ፡ፈቃድ፡ፈጣሪ፡ በጽድቅ።</p>	<p>ወሕገ፡ፍጥረትስ፡<u>ጥይቅ፡ውእቲ</u>፡እስመ፡ልቡናነ፡ይነግረነ፡ ክሡተ፡ለእመ፡ነሐትታ።<u>ወባሕቱ፡ሰብእ፡ኢፈቀዱ፡</u> ይሕትቱ፡<u>ወአብደሩ</u>፡ይእመኑ፡በቃለ፡ሰብእ፡እምይሕሥሡ፡ ፈቃድ፡ፈጣሪሆሙ፡በጽድቅ።</p>

ከክፍል ሰባት ጽሑፍ ውስጥ በቁጥር 1፣2፣3፣4፣5፣7፣12፣14፣16፣17፣18፣19፣20 የተጠቀሱት ለውጦች የተሻለ የሰዋሰውን ለመጠቀም የተደረጉ ናቸው። በቁጥር 6፣10፣9፣15፣21 እና 22 የተጠቀሱት ደግሞ ነገሩን በተሻለ መንገድ ለመግለጥ የገቡ ናቸው።

- ለምሳሌ በቁጥር 6 ላይ ሥርዓተ-እግዚአብሔር፡ይጸንዕ፡እምሥርዓተ፡ሰብእ - የእግዚአብሔር ሥርዓት ከሰው ሥርዓት ይልቅ ይጸናልና፤ በሚል የቀረበው ጭማሪ የዘርአ ያእቆብን ሐሳብ የበለጠ የሚያብራራው ነው። ሕገ ጋብቻ ከሕገ ምንኩስና ይበልጣል፤ የሚለው ከዘርአ ያእቆብ አንጓ መከራከሪያዎች አንዱ ነው። ለምን? የሚለውን ሲመልስ ነው ይህን የሚያነሳው። ይህ የገልግጭ ጉዳይ ሳይሆን ይሁነኝ ተብሎ የተሻሻለ ነው።
- በቁጥር 10 ላይ የተገለጠው በዘኢኮነ፡ፍጥረቱ - ፍጥረቱ ባልሆነ የሚለው ማሻሻያ አሁንም የዘርአ ያእቆብን ሐሳብ በሚገባ ለማብራራት የተጨመረ ነው። ሐሳቡም ሕገ ጋብቻ ከሕገ ምንኩስና ይበልጣል፤ የሚለው ነው።
- ከዚህ ቀደም ብሎ በቁጥር 9 ላይ የተደረገውን ማሻሻያ ብንመለከተው ቀላል የሚመስል ነገር ግን ሐሳቡን በሚገባ ለመግለጥ የገባ ማሻሻያ ሆኖ እናገኘዋለን። በ234 ላይ ወእግዚአብሔር ይሣለቅ - እግዚአብሔር ይሣለቅባቸዋል የሚለውን በ215 ላይ ወእግዚአብሔር፡ፍጥረት፡ይሣለቅ - የፍጥረት ጌታ ይሣለቅባቸዋል ወደሚለው ተለውጧል። እዚህ ላይ ፍጥረት የሚለው ማሻሻያ የተደረገው ሕገ ምንኩስና ከሕገ ፍጥረት የወጣ ነው፤ ከሚለው ቀደም ብለን ካየነው የዘርአ ያእቆብ መከራከሪያ ጋር የሚሄድ ነው። እግዚአብሔር፡ ከማለት ይልቅ እግዚአብሔር፡ፍጥረት የሚለው የተፈለገው ምንኩስና ከሕገ ፍጥረት የወጣ ስለሆነ የፍጥረቱ ጌታ በዚህ ይሣለቅባቸዋል፤ ለማለት ነው።
- በቁጥር 21 የተገለጠው በዓማጊ፡ዘይት፡ፊጋጎ፡ወቦ፡ጸድቅ፡ ዘይቦኪ - ተድላ የሚያደርግ ዐማጊ አለ፤ የሚያለቅስ ጸድቅም አለ የሚለው ጭማሪም ጸድቅ በዚህ ዓለም አይፈጸምም፤ የሚለውን ቀደም ብሎ ያነሳውን ሐሳብ የበለጠ የሚያብራራ ነው።
- በቁጥር 22 የሚገኘው «ለእለ፡ፈጸሙ፡ፈቃድ፡ፈጣሪ፡ዘተከሥተ፡ሎሙ፡በብርሃኑ፡ልቡናሆሙ። ወለእለ፡ዓቀቡ፡ሕን። ጠባይዓዌ፡ ዘፍጥረቶሙ» የሚለው የቁጥር 215 ጭማሪ ሁለት ነጥቦችን ለማስረገጥ የገባ ነው። የመጀመሪያው «ብርሃነ ልቡና» የሚለውን ሐሳብ ለመጨመር ሲሆን ሁለተኛው ደግሞ በፍጥረታቸው ያለውን ጠባይአዊ ሕግ ለጠበቁ የሚለውንና ሕገ ምንኩስና ከሕገ ፍጥረት ውጭ ነው የሚለው ለመከራከር ያመጣውን ሐሳብ ለማጽናት ነው።

እነዚህን ነገሮች ስንመለከት 215 የተዘጋጀው የተሻሻለ ቅጅን ለማዘጋጀት ሲባል መሆኑን ማየት እንችላለን። የተጻፈው በቤተሰቡም አካባቢ በነበረው የቁም ጽሕፈት ቤት ነውና። ከሌላ ካላገኘነው ቅጅ ተሻሽሎ የተዘጋጀ ነው። ቁም ጽሕፈቶቹ ደባትር ይጽፋሉ ኡርቢኖ እያሻሻለ ይመልሳል ማለት ነው።

ሁለተኛው ማሻሻያ ደግሞ ሐተታው የበለጠ የኢትዮጵያን ቤተ ክርስቲያን እንዲመለከት የተደረገው ማሻሻያ ነው። በምሳሌ እንየው። በዚህ ጉዳይ ላይ የምጠቅሰው የጌታቸው ኃይሌን ማስረጃ ነው³።

	234	215
1	እም ድኅረ አእመርኩ ከመ <u>ሃይማኖት</u> ዘማ አው ሐሳዊት ይእቲ እቴክዝ በእንቲአሃ- <u>ሃይማኖት</u> ዘማ ወይም ሐሰተኛ መሆንዋን ካወቅኩ በኋላ ስለ እርሷ እተክዝ ነበር	እም ድኅረ አእመርኩ ከመ <u>ሃይማኖት</u> ዘማ አው ሐሳዊት ይእቲ እቴክዝ በእንቲአሃ - <u>ሃይማኖቱ</u> ዘማ ወይም ሐሳዊት መሆንዋን ካወቅኩ በኋላ ስለ እርሷ እተክዝ ነበር። (14a)

³ Getatchew Haile, Ethiopian Studies in Honour of Amha Asfaw, 2017

	(14b)	
2	ወበዝንቱ ዘመንሰ <u>ሰብእ</u> አፍላሱ ፍቅር ወንጌል ኅበ ጽልዕ - በዚህም ዘመን ሰዎች የወንጌልን ፍቅር አጠፉ(14b)	ወበዝንቱ ዘመንሰ <u>ሰብእ ብሔር</u> አፍላሱ ፍቅር ወንጌል ኅበ ጽልዕ - በዚህስ ዘመን <u>የሀገራችን ሰዎች</u> የወንጌልን ፍቅር አጠፉ(14b)

ከቁጥር 234 ይልቅ ቁጥር 215 ባለቤቱን አጥብቦታል። የመጀመሪያው ስለ ሃይማኖትና ስለ ሰዎች በጠቅላላው ሲገልጥ ሁለተኛው(215) ግን ኢትዮጵያውያንን (የሀገራችን ሰዎች) የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን(ሃይማኖቱ) እንዲመለከት ተደርጓል።

እነዚህን ምሳሌዎች ስንመለከት ሐተታ ዘርአ ያእቆብ ለተፈለገለት ዓላማ እንዲውል ሲሻሻልና ሲቀየር እንደኖረ ያመለክቱናል። በዚህ ሥራ ደግሞ ኡርቢኖና በዚሪያው የነበሩትና አባ ተክለ ሃይማኖት የገለጧቸው የቤተ ልሔም አካባቢ ደባትር አብረው ሠርተዋል።

ማጠቃለያ

ከላይ በተከታታይ ያነሳቸውን መረጃዎች ሳንናገራቸው ዘርአ ያእቆብ የሚባል ኢትዮጵያዊ ፈላስፋ ነበር ብዬ ለመቀበል ይቸግረኛል። የሰጠን መረጃዎች እርስ በርሳቸው የተጣረሱ፤ ከሌሎች መረጃዎች ጋር የሚጋጩ፤ ወጥነት የማይታይባቸው፤ በውሸት የተሞሉ፤ ለኢትዮጵያ መልክዕ ምድር ባዕድ የሆኑ ልቦለዳዊነት የሚያጠቃቸው ናቸው። ፍልስፍናዎቹም የቀድሞ ካቶሊካውያን ፈላስፎች ተጽዕኖ ያየለበት ሆኖ እናገኘዋለን። ድርሳኑም እየተቀያየረ የመጣና በሁለቱ ቅጂዎች መካከል ከገልባጭ ስሕተት የሚልቁ ልዩነቶችን እናገኛለን። የኡርቢኖና የዘርአ ያእቆብ ሕይወት የሚመሳሰል ነው። ከሁለቱ ቅጂዎች ውጭም ሌሎች ቅጂዎችን እስካሁን ድረስ አላገኘንም፤ ዘርአ ያእቆብንም በየትኞችም ሌሎች ድርሳናትም ሆኑ የቃል ታሪኮች ውስጥ ተጠቅሶ አናየውም። በኢትዮጵያውያን ሊቃውንትም አይታወቅም። ሚቶች(E. Mittwoch) ዘርአ ያእቆብን ያውቁት እንደሆነ የጠየቃቸው ካቶሊካዊው አለቃ ደስታ ተክለ ወልድ (የአማርኛ መዝገበ ቃላቱ ደራሲ)የመለሱትን መልስ ስንመለከትም ጽሑፉን አንብበው አስተያየታቸውን ሰጡ እንጂ ከዚያ በፊት እንደሚያውቁት አልገለጡም።

1. ሐተታ ዘርአ ያእቆብ የተሰኘውን ድርሳን ያዘጋጁት በቤተልሔምና በደብረ ታቦር አካባቢ የነበሩ ወደ ካቶሊክነት የተለወጡ ደባትርና ፈረንሳዊው ዳ. ኡርቢኖ በጋራ ሆነው ነው። ኡርቢኖ ለአንቶኒዮ ዲ. አባዲ የላከው እግዚአብሔር ነግሠ (BnF Eth Abb 211) እና ሐተታ ዘርአ ያእቆብ (BnF Eth Abb 215) ተመሳሳይ የአጻጻፍ የተከተሉ የቤተልሔሙ ደብተራ የደብተራ ገብረ ማርያም ሥራዎች ናቸው። ደብተራ አማርካኝና ሊቀ ካህናት ጎሹም አብረውት ሲሠሩ እንደነበር በዘመኑ የነበሩት አባ ተክለ ሃይማኖት በማስታወሻቸው ገልጠውታል። ስኬን ሩቢንሰን ያሳተሙትን አክታ ኢትዮጵያ⁴ ብንመለከትም ከአንቶኒዮ ዲ. አባዲና ከኡርቢኖ ጋር ሲሠሩ የነበሩ ደባትር የተጻፏቸውን ደብዳቤዎች እናገኛቸዋለን።
2. የሐተታ ዘርአ ያእቆብ ዓላማው የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያንን ለመተቸት የተዘጋጀ የ17ኛው መካከ የፕሮፓጋንዳ መሣሪያ ነው። ኡርቢኖ የነበረውን የግእዝ ዕውቀት የቅርጣጣና ሌሊቶችን በመተርጎም፤ የግእዝ ሰዋሰው በማዘጋጀት(BnF Eth Abb 216)ና የግእዝ - ፈረንሳይኛ - አማርኛ መዝገበ ቃላትን(BnF Eth Abb 217)

⁴ Rubinson Sven. (Acta Aethiopia, vol. 1-3)

በማዘጋጀት አስመስክሯል። ኡርቢኖ ከካቶሊክ ሚሲዮናውያን የተለየ ሐሳብ የነበረው አፈንጋጭ ሚሲዮናዊ ነበር። ይህንንም በዘመኑ የነበሩት ሚሲዮናዊው አባ ተክለ ሃይማኖት በማስታወሻቸው ገልጠውታል። ኡርቢኖ ለዲ. አባዲ የጻፉቸው ደብዳቤዎች እንደሚያሳዩት ከካቶሊክ ሚሲዮናውያን ይልቅ ከፕሮቴስታንት ሚሲዮናውያን ጋር የተሻለ ግንኙነት ነበረው⁵። የእነርሱ ተጽዕኖም በአስተሳሰቡ ላይ ይታያል።

3. ሐተታ ዘርአ ያእቆብ ሲዘጋጅ የታሰበው የተሻለ ቅጅ አዘጋጅቶ ልክ እንደ «ቅርጣግና ሌሊቶች» ሁሉ ወደ ግእዝና አማርኛ ሥነ ጽሑፍ ለማስገባት ነው። ነገር ግን ኡርቢኖ ከሀገር በመውጣቱ ምክንያት ሳይሳካ ቀረ። ያሻሻለውን ቅጅ ካይሮ እያለ ወደ ፈረንሳይ ላከው።

4. በሆኑም ዘርአ ያእቆብ ዳ. ኡርቢኖና አብረውት የሠሩት ልውጥ ደባትር የፈጠሩት ልቦለዳዊ ገጸ ባሕርይ እንጂ በሕይወት የነበረ ፈላስፋ አይደለም። ጽሑፎቹም በዳ. ኡርቢኖና በልውጥ ደባትር ለፕሮፓጋንዳ ዓላማ የተዘጋጁ፣ በሐሰት መረጃዎች የተሞሉ ድርሳናት እንጂ ኢትዮጵያውያን ፍልስፍናዎች አይደሉም። በአሁኑ ጊዜም በዋናነት ለተመሳሳይ የፀረ ኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያንና ፀረ ምንኩስና ፕሮፓጋንዳ ዓላማ እየዋሉ ይገኛሉ።

(ወልደ ሕይወትንና ፍልስፍናውን የተመለከተውን ጉዳይ ሌላ ጊዜ እመለስበታለሁ)

⁵ ከእንግሊዙ ቆንስላ ፕላውዴን ጋር መልካም ግንኙነት እንደነበረው በደብዳቤው ያነሣል